ناکۆکی خێزان

مەولود ئیبراهیم حەسەن .

تایبەت بووەستن . خۆ زۆر جار وا بووە نووسەران ، لەم نووسینانە شتی وایان گوتووە ، کە پاشتر ڕەخنەگران سوودی زۆریان لیٚ بینیوە ! ئەم نموونانەش لە ئەدەبی جیهانی زۆرن . زۆر نەتەوەو وڵات هەیە ، لە گەڵ ئەوەی ڕەخنەشیان شان بە شانی ئەدەبەکەیان دەڕوا هێشتا نووسەرانیان لا بە لا ئەم سەرنجو بۆ چوونە تایبەتی یانەی خۆیان بڵاو دەکەنەوە . بۆ ئەمڕۆی ئەدەبی کوردی ئەم کارە ئەگەر جیٚی ڕەخنەش نەگرێتەوە ، ئەوە زەمینەیەکی لە بار بۆ دروست بوونو سەر هەڵدانی ڕەخنە دەسازێنی .

منیش ئێستا هەر بەم تێڕوانینو بۆ چوونە کە لە خوێندنەوەی (لێك ترازان) بوومەوە ، سەیرم کرد هێڵ کێشانو خستنە نێو کەوانەیەکی بەر چاو لە نێو لاپەڕەی چیرۆکەکاندا پەیدابووە . حەزم نەکرد ، ئەم هێڵو کەوانانە لە خوێندەوارو کاك سەلاح بشارمەوە ، بەو هیوایەی سوودێك ببەخشیٚ .

کاك سەلاح عومەر چیرۆك نووسێکی گەنجەو چەند ساڵێکە چیرۆك بڵاو دەکاتەوە . چیرۆکەکانیشی خوێندەواری خۆیان هەیەو پێشوازی دەکرێن . بەڵگەش بۆ ئەم قسەیە ئەوەیە ، کە بیٚ ئەوەی کاك سەلاح خۆی ئاگاداربیٚو کاکە براڵەی لە گەڵ

کەس هەبیٚ ! چیرۆکەکانی وەرگێڕدراونەتە سەر زمانی عەرەبی ، ئێستاش کە (لێك ترازان)ی چاپو بڵاوکردووتەوە ، خوێندەوار دەتوانی یەك پشی کۆمەڵێك چیرۆکی کاك سەلاح بخوێنێتەوەو لە پەنایانەوە خەمو توانای نووسینی چیرۆك نووس بناسیٚ .

* * *

خوێندەوار کە لە خوێندنەوەی چیرۆکەکان دەبێتەوەو بیر لە هەموو چیرۆکەکان دەکاتەوە ، هەست بەوە دەکا ، کە کاك سەلاح باسی خێزانێك دەکاو یەکە یەکەی ئەندامەکانی ئەو خێزانەو کەسەکانی چیرۆکەکان کاکی نووسەرن .

لەوەش خۆشتر خوێندەوار واتیٚ دەگا ، کە پاڵەوانی هەموو چیرۆکەکان یەك پاڵەوانن ! ئەوەتە لە چیرۆکی (ڕق)و (دەمامك) هەردوو پاڵەوان یەك مەبەست دەر دەبڕن . لە چیرۆکی ڕق دەنووسیٚ (وا دیارە لە بیرتان چۆتەوە ئێوەش لە گۆشتو خوێنو ئێسقان دروست بووینە ، وەکو منتان لیٚ دیٚ . . چاوەڕیٚ بن . . بڕۆن نەعلەتتان لیٚ بیٚ . .) ل٨٦[1] دیسان لە دەمامك دەنووسیٚ : (قەیدی نیە ڕاوەستن ، ڕۆژیٚ دیٚ ئێوەش لە ناو خۆتان پێك نایێن ، ئێوەش تێك بەر دەبن .

گەورەتان بچووکتان دەخوا .) ل ١٦٠ .

کاك سەلاح لە چیرۆکی (ئەمو ئەو) باسی ژانو باری ژیانی سەرداری ماڵێك دەکات . کە بە بەر چاوی‌یەوە ژنەکەی خۆی‌و ماڵەکەی بۆ کورێکی نمەك بە حەرام دەرازێنێتەوە ، بە بەر چاوی مێردە نەخۆشەکەی سێبەری هەردووکیان دەبێ بە یەك ! ؟ !

ئێمە نازانین هۆی نەخۆشی کابرا چیە ؟ لەوەش ناچێ هێندە بەتەمەن بێ‌و بە دەردە پیری کەوتبێ ! بەڵام هێندە هەیە نەخۆشەو دکتۆر دەستی لێ شوشتووەو ئەو قسەیەش بەر گوێی ژنە کەوتووتەوە ، ژنەش کە شتێکی لە دەست چووە ، هەوڵ دەدا بە شێوەیەکی تر پەیدای بکاتەوە .

دکتۆرە نەوال سەعداوی دەڵێ : (بەشی زۆری ژنو مێردی رۆژهەڵات تەنیا کاغەزی مارەبڕی پێکیان دە بەستێتەوە)[٢] زۆر راست دەکا ئەوە تە ژنە کە چەند منداڵێکیشی لە کابرای نەخۆش هەیە هەر زوو لە خزمەت کردنی مێردەکەی بێزاردەبێ‌و پشتی تێ دەکا . لەوەش خراپ‌تر . زەق‌و زەق بە بەر چاوی‌یەوە . دەست لە گەڵ ئەو کورە تێکەڵ دەکات کە ماوەیەکی زۆر نیە هاتوو چۆیان دەکا . ژنە هەر بە کاغەزی مارەبڕی‌یەکە ژنی کابرایە دەنا هیچ رێزو خۆشەویستیەك لە نیوانیان دا نیە !

ژنەش شەرم لە کەس ناکات‌و کەسیش نیە لێی بترسێ ! چۆن زۆر ژنو مێرد هەن هەر لە ترسان پێکەوە دەژین . . جا ئەو ترسە لە یەکتر بێ یان لە خزمو کەس‌و کۆمەڵ یان ترسی بەرژەوەندی‌و ئابووری بێ ! ! ژنەش ئەگەر رێزو خۆشەویستی مێردەکەی لە لای ئەوەندە نیە کە لای کەم راوەستێ‌و چاوەرێی مردنی مێردەکەی بکات . جا ئەو دەمە شوو بکاتەوە یان هەر چی بکا ! ! لە کەسیش ناترسێ !

جا لە کێ بترسێ ؟ ئەوە نیە شوو براکەی خەبەریشیان بۆ ناردووە هەر نایێ ! لێرە کابرای نەخۆش بە دەم هورێنە کردنەوە . هۆیەکی ترمان بۆ دەست نیشان دەکا . کە بوویتە هۆی ئەوەی ژنە تۆڵە لە مێردەکەی بکاتەوە ! ئەویش ئەوەیە کە (مێردەکەی) رۆژانی زوو (پاڵەوان)ی یەتیەکی خۆی بۆ ژنەکەی گێراوەتەوە ، کە چۆن ژنێکی وا لێ کردووە شەوانە لە باوەشی ئەو نە بێ خەوی لێ نە کەوێ ! لێرە کابرا پێی لە هەڵەی خۆی دەنێ . هەر دکتۆرە نەوال سەعداوی دەڵێ : (زۆری پیاوان وەکو نەعامە وان ، سەری خۆیان لە ژێر خۆڵ دەنێن و لایان وایە کەس نایانبینێ ، خۆیان بە شانازی‌یەوە چەندین پاڵەوانی‌یەتی خۆیان لە گەڵ ئافرەتانی دی دەگێرنەوە کەچی لایان وایە ژنەکانیان دەست نوێژیان لە خۆیان نە بێ لە کەسی دی نەشکاوە) لە کوردەواریش لە مێژە گوتویانە (هەر کەسێ دەرگای خەڵکی راهەژێنی کەسێکیش دەبی دەرگای ئەو راهەژێنی !) .

ئەو ناپاکی‌یە لە چیرۆکی (کڵۆڵ)یش دا هەیە ، بەڵام بە بارێکی تر . ئەوەتە کچێکی گەنج لە ئامۆژگا دەخوێنی ، کەچی لە بەر نەزانی‌و هەژاری زۆر بە سادەیی بە داوی کورە دەوڵەمەندێکی نامەرد وە دەبێ ! بە ناوی خۆشەویستی‌یەوە لە خشتەی دەباو بێ بنی دەکا ! ئێستاش خۆی لێ خستووتە سەر پشت‌و هەر ناشی ناسێ . کچەش پاش چەند هەوڵدانو پارانەوە کە چاری نامینێ دێتە سەر ئەوەی سەری خۆی هەڵگرێ‌و بروا ، لەوەش مام سۆفی‌یەکی لێ راست هاتووەو رێگایەکی بۆ دۆزیوەتەوە ، ئەویش پاش ئەوەی مام سۆفی چەند جار دەچێتە لای کورەو تکای لێ دەکا ! کورە هەرگوێشی ناداتێ ، پاشان مام سۆفی پارێزەریش دەگرێ ! ! ! کەچی راپۆرتی دکتۆر پشتی کورە دەگرێ‌و کچە هەناسە سارد دەکات . کچەی بەستەزمانو هەژاریش لە ترسی براکانی‌و بە هۆی نامووس چوونیەوە ، بڕیاری هەڵاتن دەدا . بە قسەو نامەی مام سۆفی رێگای دوورو سەر سنوور دەگرێتەبەر ، بۆ ئەوەی لەوێ لە لای باوکی (محۆ) بحەوێتەوەو محۆش مارەی بکا ! ؟

کچە زۆر سادەو هەژارانە تووشی ئەم کەتنە هاتووە ، ئەم

جۆرە کچانە زۆر زوو بە دوای دەوڵەمەندان وەدەبن ! ئەو کورە دەوڵەمەندە بێ زاخانەی کە ئەگەر دەوڵەمەندی کەیان لێ بستێنیەوە ، هیچ زانستو هونەرێکیان پێ نا مێنیو ئاوە رووت دەبن . شتێکی دی‌یان نیە شانازی پێوە بکەن تەنیا لە پەنای دەوڵەمەندی‌یەکەیان وەکو ماری سر بە هەژاران وەدەدەنو گۆران گوتەنی : دەخشێنەوە کونێ :

هەژاریش ئەگەر نەبێتە خەم . خەمیش نەبێتە هۆی بیرکردنەوە ، بیرکردنەوەش نەبێتە هۆی کارو کاریش نەبێتە هۆی گۆران ، ئەوە کچی هەژار ئاوا بە سەر دەردی گران دا دەکەوێ !

دیارە کورە دەوڵەمەندی‌یەکەی هەر تەنیا کچەی هەڵنەخەڵەتاندووە ، بەڵکە حەقیقەتو ڕاستی بە پارێزەرو دکتۆریش گۆڕی‌وە ، سوێند خۆرانی ئەم پیشە پیرۆزەشی بە پارە لە خۆکردووتە پەنا ، لە سەر خۆ پشت ئەستوور بە پارە بە هەژارو بێ دەستان وە دەدا ، ئەوەش بووە هۆی ئەوەی کچە ئامۆژگا بەجێ بێڵێو ڕووەو ئاوارەیی سەر هەڵگرێ ، کورەش شارەزایانەو کەمۆیانە تر سرە لە کچانی تر بگرێ ! ؟ !

لە (هەگبەی پیاوێکی پیر)یش چیرۆك نووس پیرێکمان بۆ بە قسە دێنی ، کە ژنەکەی مردووەو کچو کورەکانیشی شوویان کردووەو ژنیان هێناوە ، هەر چەندە لە لای کورەکانی دەژی ، بەڵام وا دیارە کورەکان هەر ئەوەتە دەری ناکەن ! هەرکە دەچێتە سەردانی کچەکانی هەتا دێتەوە بووکەکانی ژوورو ماڵەکەی وا دەگۆرنو تێك هەردەشێڵن هیچ تێبینی‌یەکیش بۆ هەستو نەستی ئەو ناکەن ! نەك هەر ئەوە . . ئەگەر ڕێزو خۆشەویستی‌یەکی ئەوتۆشی لە لایان نیە ، داوای ئەوەشی لێ دەکەن کە جلی کوردیش لە بەر نەکا ، چۆن سەردەمی بە سەر چووە ! !

چیرۆك نووس زۆر چاکی کردووە باسی ئەو پیرە مێردەی هێناوەتە نێو ، ئەمرۆ هەر ماڵێکی پیرێکی ئاوای تێدا بێ ، ئەم جۆرە کێشەو هی دڵتەزێن تریشی تێدایە . هەر لە دەوری ماڵەکەی خۆت چاو بگێرەو هەست ڕاگرە ، بزانە چەند دایكو باوك لە دەست کچو کورە بووکیان بە دادە دادن ! کە ئەم جۆرە هەڵسو کەوتانەش لە منداڵەکانیان دەبینن سوویان لە ماندوو بوونی خۆیان دەبێتەوەو کە بۆ کچو کورەکانیان کێشاوەو نا چار بە خۆ ناوەستنو دەکەونە پرمەو پرتەو ڕێنە کردن ، بەرە بەرە ئەمە لێ‌یان دەبێتە نەخۆشیو یەکجاری لەگەڵ دەورو بەرو کۆمەڵ لێك دەترازێن ! !

چەندم حەز دەکرد ئەم چیرۆکەی کاك سەلاح ناوی (بێوە مێرد) بوایە ، بۆ ئەوەی لەگەڵ (بێوە ژن)ەکەی کاك (شێرزاد حەسەن)ی چیرۆك نووس لێکمان مارە کردبان . بە ڕاستی کاك شێرزادیش زۆر جوان باسی مەسەلەیەکی کردووە . کە هەزاران ساڵەو هەزاران ئافرەت پێیوە دە تلێنەوە . ئەویش مەسەلەی شوو نەکردنەوەیە ! ئەو بێوەژنەی چیرۆکی بێوە ژنی کاك شێرزاد ، وەختی مێردەکەی دەمرێ تەمەنی بیست ساڵان دەبێ ! ! ئەو کورەش کە (لە ئێستای چیرۆکەکە) تەمەنی سی ساڵە ، ئەو وەختە دەڵەمەبووە لە سکی دایکی . بەڵام خزمو کەس لێ ناگەرێن ئەو بیست ساڵانەیە مێرد بکاتەوە ! ئەویش بە ناچار بە سی ساڵ بێوەژن کۆشی . کورەکەی پێ دەگەینێ ، کەچی کورەکەشی پاش ئەو هەموو خۆ بەختکردنەی دایکی ، کە بۆنی قسەیەکی وادەکا . ڕوو لە دایکی دەکاو زۆر دڵرقانە پێی دەڵێ : (شەرم ناکا . . بە پیری خۆی تەڕ دەکاتەوە . . ؟ !) ل ٧٧ تەنیایی [٣] .

زۆر ژن هەن ، سەر بەرزانەو ڕوو سوورانە بە سەر منداڵەکانی خۆیان دانیشتوونو بە قەناعەتو باوەری خۆیان ، جوانی خۆیان بە قوربانی منداڵەکانیان کردووەو ئەگەر تەنیا یەك منداڵیش بێ لە دەست زر بابیان نەناون . بەڵام ! ئافرەتێك لە ترسی کەسو کارو دەورو بەر شوو نەکاتەوە ، ئازارو ژانی زۆر لەوە گرانترە کە ئافرەتێك بە قەناعەتی خۆی دادەنیشێ . بە پێچەوانەی کەللە رەقی کوری بێوەژنێ ، کورەی سەفەر کردووی چیرۆکی کاك سەلاح نەك هەر پێی ناخۆش نیە کە

د یکی شووی کردووتەوە . بەڵکە زۆر بە هەستێکی جوان داك براکانیشی خۆش دەوێ‌و حەزدەکا بیانبینێ پێی وایە کە شێوەیان لە شێوەی خوشك‌و براکانی تری دەچێ .

شتێکی تر هەیە کە خۆشەویستی‌و ڕێزی کورەی سەفەرکردوو بۆ دایکی زۆر بە هۆی ئەوەیە ، کە ئەوو دایکی هەردووکیان زۆر لێکراون . ئەوەتە دایکی ژنی بە سەر هاتووەو دەرکراوەو لە منداڵەکانی خۆی دوور خراوەتەوە . کوڕەش لە ماڵ دەرکراوەو ناچار بووە دە ساڵ شاران بگەڕێ‌و دەردی غەریبی بکێشێ .

ئەوەش بووەتە هۆی ئەوەی دایکی زیاتر خۆش بووێ‌و ڕقیشی لە باوکی ببێتەوە ! !

ئەم ڕق لە باوك بوونەوەیە پەڕیوەتە نێو چیرۆکی (تەرم)یش بەڵام ، بە شێوەیەکی تر . کوڕە نایەوێ‌و ناشوێرێ شەو بە تەنیا لە دیار جەنازەی باوکی ئێشك بگرێ . بە تەنیاو لە ژوورێکیشدا . چونکە نابێ بنێژرێ . هەتا مامی نەیەت ، کام مام؟ ئەو مامەی دوو مانگەی براکەی لە نەخۆشخانە کەوتووە ، کەچی زەحمەتی سەردانێکی نەکێشاوە ! ! ئێستاش بە پێ‌ی ڕەسم‌و عادەت دەبێ جەنازەکە تەقەت نەکەن هەتا برای لە دیار نەبێ .

لەم چیرۆکە کاك سەلاح لە سەر دوو شت زۆر پێ دادەگری . یەك مەسەلەی باری خزمایەتی‌یە ! بە ڕاستی لەوەش کاك سەلاح چاکی کردوە ئەو مەسەلەیەی وروژاندووە ، چۆن ئەمڕۆ ئەم لێك ترازانەی ئەندامەکانی نێو هەر خێزانێکی گرتووتەوە

ئەوەتە پەڕیوەتە نێو خزم‌و کەسیش ! ئەو برایەی تائێستا هیچ برایەتیەکی بەرامبەریان نەنواندووە . دەبێ چاوە ڕێ بکرێ ، تا دێت ئەوسا مەیت بنێژرێ . بەم شەوەش تا دەگات دە بێ کوڕە ئێشك بە دیار جەنازەوە بگرێ . بێ ئەوەی خزم‌و کەس (بە پێ‌ی چیرۆکەکە) کەسیان زەحمەتی ئەوە بکێشن شەو ئێشکی لە گەڵ بگرن ! ! کوڕەش زۆر بە ترس‌و بێزاری‌یەوە ڕقی لە مام‌و خزمەکانی دەبێتەوەو لە جەنازەی باوکیشی دە ترسێ ، ئەو ترسە هۆیەکی تریشی هەیە . ئەویش ئەوەیە کوڕە لە منداڵی‌یەوە دڵ‌و مێشکی پڕ ترس کراوە . بە باسی مردن‌و گۆڕستان‌و ڕوحکێشان‌و ئەجندە !

لێرەش کاك سەلاح پەنجە بۆ هەڵەیەکی گەورەی پەروەردەکردن ڕادەکێشێ . کەدایك و باوك‌و کۆمەڵ لە خۆڕا دڵی منداڵەکانیان هەر لە منداڵی‌یەوە ترس ئاژن دەکەن ، کوڕەش بەم نەخۆشی‌یە دەروونی‌یەی سەردەمی منداڵی‌و بەم هەموو ناکۆکی‌و ڕقەی ئێستای . بیر لە شەوی ئێشك گرتن دەکاتەوەو دەکەوێتە هێنان‌و بردن ! هەتا دێ ڕقەکەی لە خزمەکانی ئەستوور تر دە بێ چۆن کە (مرۆڤ کە لێ‌ی قەوما خزم‌و دۆستی دێنە بڕانی) ل ١٢٤ کوێخا سێوی[٤] کوڕە نە پێش نەخۆشی‌و نە لەوەختی نەخۆشی‌یەکەی باوکی‌و نە ئێستاش ، هیچ چاکەیەك لە خزمەکانی‌و مامی نابێنی ، بۆیە زۆری لە بار گرانە ، ئەو ئێشك بە دیار جەنازەی باوکی‌یەوە بگرێ هەتا مامی دێت ! ! هەتا پتر بیر لێ‌دەکاتەوە ڕقەکەی ئەستوور تر دەبێ .

ئەوە هەر پاڵەوانی (تەرم) نیە ڕقی لە خزمەکانی دەبێتەوە ، ئەوەتە هێمنی شاعیر لە ترسی خزمی خوێڕی‌و وڵاتەکەی بەجێ دێڵی‌و بە پێ‌یان نەك بە سواری ماینی گوێ لەق هەڵدی‌و هاوار دەکاو دەڵێ :

من لە داخی خزمی خوێڕی‌و ئاشنای ئەحمەق هەڵاتم[٥] !

ئەم ڕق‌و بێزاری‌یە هەر تەنیا لە خزم‌و ئاشنایان نیە ، ئەوەتە جارێکی تر لە چیرۆکی (ڕق) پەڕیوەتەوە نێو ئەندامانی خێزانێك ، چۆن پاڵەوان لەو دیوی دەرگا گوێی لێ‌یە لە نێوان خۆیان چی پێ دەڵێن‌و چۆنی باس دەکەن . ئەویش لە داخان بێزارو تورەتر دەبی‌و دەیەوێ تۆڵەیان لێ بکاتەوە . تۆڵەش بە لای ئەو هەر بەو شێوەیە دەکرێتەوە کە وەکو ئەوانی لێ بێ ! یان ڕاستر ناتوانی وەکو ئەوانی لێ نەیەت .

دەڵێ : (منیش نا توانم نەبم بە جانەوەر بەکرم . . بە دار بە

بەرد . . بە دز بە درۆزنو تاوانبار . . منیش کرم . . مێشم . . مارم . . دوو پشکم ، جەردەم . . درندەشم . . دەبێ هەمیشە . . تاماوم بە گژ ئەوانی دی دابچم . . خەڵکیش چی دەڵێ با بڵێ گرنگ نی‌یە . . چونکە من ئەوەم مەبەستە وەکو ئەوانم لێ بێ . . من ئەوەم مەبەستە بگەم بە ئامانج . . تەنیا ئەوەم مەبەستەو بەس بۆ نا ئەی ئەوانیش وانین .) ل ٩٢ . بەڵێ ئەمانیش وان ! یان راست تر وایان لێ هاتووە ، لە نێو کۆمەڵێك کە لە هەموو رووێکەوە شیرازەی لێك دەترازێ ، کەسانی سادەو بەرگە نەگرو پشتی کورت زوو دەگەڵ رەوێ دەکەون ، پی‌یان وایە بەم جۆرە دەگەن بە ئامانج ! !

ئەگەر کەسەکانی تا ئێستا باسمان کردن لە خزمو کەسی خۆیان بێزار بوون ، ئێستا کابرای دەمامك لەوانیشو لە دەورو بەریش بێزارە ، نایەوێ رووی ببێنن ! ! چۆن رووی بە هۆی هەندێ وردە ئاسنو شوشە لە بزربوونێکی دوومانگی گۆراوەو رووی بازاری پێوە نەماوە . دەورو بەریش ئاقلیان لە چاویانەو رووی دەرەوەیان مەبەستە چونکە (دیوی دەرەوەو دیوی ناوەوە بونەتە دوو شتی دژ بە یەك یەکتر ناگرنەوە ، یەکتر ناگرنەوە تا رۆژگارو خەڵکەکەی وابمێننەوە .) ل ١٦٥ ئیتر تا خەڵكو رۆژگاریش دەگۆرێن ، ناچارە لەو رۆژگارە بژی (کە بەهێز لەم دنیایە دەژی ، بێ هێزیش هەمیشە بەزیوە . . مردووە . . تێ هەڵدراوە .) ل ١٧٨ چۆن ئەوەتە بە هێزو پارە هەموو شتێك دەکرێ ! ! ئەوە ژنەی (چەند تابلۆیەك) حەفت ساڵە لەگەڵ مێردەکەی لێك دابراون ، ئەویش بە بێ کەسی منداڵەکەی بەخێو کردووە ، ئێستاش کار گەیوەتە دادگاو هەرەشەی ئەوەی لی‌کراوە منداڵەکەی لێ بستێننەوە . چونکە (بە پارە هەموو شتێ دەکرێ !) .

ئەم ترسو دڵە کوتێ‌یە لە دڵی هەموو پاڵەوانەکاندا هەیە ، هەر یەکەو بە هۆیەك . پاڵەوانی (نهێنی) یش براو خزمو کەسو دکتۆریش تێ‌ی ناگەن ، هەرچەندە دەشڵێن : (تووشی نە درکاندنی حەزەکانی هاتووەو نهێنی‌یەك سەری لێ شێواندوە ، لە منداڵی‌یەوە هەر کە ویستویەتی شتێ بڵێ دەم کوت کراوە ، بۆیە هەنووکەش وا دەزانێ ئەگەر نهێنی‌یەکەی بدرکێنی لە دەمی دەدەنەوە .) ل ١٣١

ئەمەش دەزانن ، بەلام ناتوانن چارە سەری بۆ بدۆزنەوە شتێك بکەن بە دڵی ئەو نەخۆشە بێ . دیارە نەخۆش بە پی‌ی تێروانینی خەڵکەکە ! دەنا ئەو خۆی بە نەخۆشو شێت نازانێ ، بە پێچەوانەوە ، ئەو خۆی بە دکتۆر تێ دەگاو دەورو بەرەکەی بە نەخۆشو شێت . ئەم نەگونجانو لێك ترازانەی لەگەڵ خێزانو کۆمەڵ بە هۆی خۆشەویستی‌یەکەوەیە ، کە ئەوەی ئەو خۆشی دەوێ دەوروبەر رەتی دەکاتەوە ، ئەویش شڵکە داری نێوان دوو جەمسەری دژ بە یەکە ، نە دەتوانی بە دڵی خەڵکەکە رقی لە خۆشەویستەکەی ببێتەوە ، نە دەشتوانی وەکو خۆی خۆشی‌دەوێ بیکاتە راستی‌و بیخوازێ . ئەم نە گونجانەی بە سەر دا شکاوەتەوەو بە چاوی خەڵکە رەمەکیەکە شێتو نەخۆشە ، ئەویش ئەوە ناسەلمێنی‌و ناشتوانی بێ بەوەی خۆی دەیەوێ ! ئیتر هەتا دێ لە ناخی خۆی‌و خەڵکەکە دوور دەکەوێتەوەو لەگەڵ هەر دوو لا لێك دەترازێ !

* * *

کاك سەلاح چیروکەکانی لە کێشەی کۆمەلایەتی دەدوێن‌و باسی ئەندامەکانی خێزان دەکەن ، ژنو مێرد ، باوكو کور ، خوشكو برا نا تەبانەو یارمەتی یەکدی نادەنو تێك ناگەن ! !

کۆمەڵی ئێمە وا راهاتووە حەز بە ئاوەدانی خێزانو هاتوو چۆی خزمایەتی‌و تێکەلاوی گەرمو گور دەکەن . ئێستاش ئەو واقیعەی چیرۆك نووس دەیبینێ و لە نێو ئەدەبەکەی رەنگی داوەتەوە وەك بیلخانۆف‌یش دەڵێ : (ئەدەبو هونەر ئاوێنەی باری کۆمەلایەتی‌یە .) ل٧[٦] ژیانێکی ترەو تامو خێزانو خزمو کەس لەگەڵ یەك ناکۆكو لێك دوورن . بە کورتی ئەو کۆمەڵەی کاك سەلاح دەیبینێ ! گۆراوەو گۆرانێکی بە لێك ترازان ! ! ئەو لێك ترازانەش هەر ئەندامەکانی کۆمەڵی نەگرتووتەوە ، بەڵکە دەروونو روحی تاکیشی لێك ترازاندوە ، کاك سەلاح

هەر چەندە چیرۆکەکانی باسی لەم کێشانە دەکەن ، لە لێکدانەوەی مەبەستی لێك ترازانیش کە ناوێکی تایبەتە بۆ کۆمەڵە چیرۆکەکە هەر ئەوە دەنووسێ : (مەبەست لە لێك ترازان ، لێك ترازانی چەند قەوارەیەکی ئەندازەیی نی یە ، بەڵکو مەبەست لە لێك ترازانی هەڵس و کەوت و ژیانە ، تاك و کۆمەڵە مرۆڤ لە دەورو بەرەکەی هەر شتێ پەیوەندی بە مرۆڤەوە هەبێ هەتا رۆحیشی .) ل ١٨٠

بە ڕاستی ژیان زۆر بە زەحمەت دەکەوێ . وەختێ پیاو هەست بە نامۆی و لێك ترازان بکا ! ! بەرامبەر بە هەر شتێك کە پەیوەندی بەوەوە هەبێ . چ لەوە ناخۆشترە خێزان ناکۆك و ناتە بابێ ، کوردیش لە مێژە گوتویە : نە پێڵاوی تەنگ . نە خانەی بە جەنگ . ئەوەتە بەشی زۆری کەسەکانی نێو ئەم نۆ چیرۆکە ، کەسی بە دڵسۆزی خۆیان نازانن و کەسیش پشتیان ناگرێ ، تەنیا لە نێو خەمی خۆیان دەتوێنەوەو زۆرتر بەرەو تەنیایی دەچن و لە خۆیان و خەڵك دادە بڕێن و دە بنە کەرستەی لێك ترازان ! !

شێوە :

حەسەن سلیمان لە (ئازادی هونەرمەند) دەنووسێ : (لە کاری ڕەسەن و سەر کەوتوو . شتێك نیە ، پێی بگوترێ ناوەرۆك ، شتێکیش شێوە .) ل١٢٣ [7] ئەو هونەرمەندە هەر چەندە لەم قسەیە زیاتر مەبەستی لە هونەری تەشکیلی یە ، بەلام ، ئەو قسەیە ئەدەبیش دەگریتەوە . من ناتوانم شێوەو ناوەرۆکی چیروکەکانی کاك سەلاح لێك جیاوازکەمەوە . ئەوە هەیە دەتوانین بڵێین : شێوەی نووسینی کاك سەلاح لە نووسینی ئەم چیروکانە ، چ بە شێوەو چ بە ناوەرۆك پشت بە دەروون ناسی و تەوژمی هۆش دە بەستێ . لە شێوەی تەوژمی هۆش زۆر نزیکی لێ بوونەتەوە ، بە ڕای من کاك سەلاح زۆرتر تەوەژمی هەستی ئازاد . لەگەڵ فلاش باك و مەنەلۆژی ناوەوە بە کاردێنێ . تایبەت مەندی یەکی لە چیرۆکەکانی کاك سەلاح هەیە . ئەوەیە کاك سەلاح لە سایەی ئەوە کە پشت بە زانستی دەروون دەبەستێ ، زۆر لێکدانەوەو ورد بوونەوەی هەیە پێش ڕووداو دەکەوێ . یان ڕاستتر ڕووداو هەن ڕوویان نەداوە ، بەلام لای کاك سەلاح ڕوو دەدەن و هەستیشیان پێ دەکات . ئەوەتە لە چیرۆکی تەرم . هەست پێ کردنەکەی لە باری ئاسایی ڕەت دەبێ و زیندو دەبێ بە مردوو مردووش زیندو دە بێتەوەو . ئەم پێش کارەسات کەوتن و لێکدانەوەی بە سەرهات و هۆ دۆزینەوەی پاڵەوانەکان . بویتە هۆی ئەوەی کەسەکان چاك بناسرێن و هۆی کارو بە سەر هاتەکانیان بزانرێ .

پاڵەوانەکانی کاك سەلاحیش وەکو (مۆلی بلۆمی جێمس جۆیس) [8] لەژوورەوەن و لە سەر جێگا ڕاکشاون و خەیاڵ دەیانباتەوەو دەکەونە هێنان و بردنی بەسەر هاتەکانیان و ئارەزوو خەمە بزرەکانیان . لە پەنای تێك هەڵشێلانی کات و شوێنە جیا جیا کان .

کاك سەلاح لەم جۆرە نووسینە زۆر لە خۆکردنی و پێوە دیار نیە ، چۆن لە سایەی زمانێکی ڕەوان و زانیاری یەکی فرەوان لە بارەی ڕووداوو کەسەکانی نێو چیروکەکان ، خوێندەوار وا لێ دەکا بە دوای دا بچێ و بکەوێتە سەر مەرەق . حەز بکا تەواو بن و تەواویش نەبن . سەیر کە کچەی (کلۆڵ) شەو لە نێو جێگا ، چ دنیایەك دێنی و دەبا ! خوێندەوار چەند حەز دەکا هەڵسێ و بەرێ کەوێ ، کەچی پشی درێژانە ! ڕات دەگرێ و بۆت دەدوێ . دیسان لە چیرۆکی (سەفەر) تۆ لە کونی دەرگاوە سەیری ماڵەوە دەکەیت و دەکەویە دڵە کوتێ ، دوا جاریش نە دەچیتە ژوورەوەو نە دەشگەڕێیتەوە . لە هەگبەی پیاوێکی پیر چەند بە دەسەڵاتانە . نێوانی دەرگاو سویچی کارەبا لێك دوور دەخاتەوەو درێژە بە کاتەکە دەدا . یەك لە نیشانەکانی چیرۆك نووسی سەرکەوتوو ئەوەیە . خوێندەوار بخاتە ئەوبارە دەروونی یەی کە خۆی دەیگاتێ .

* * *

نووسین جۆرە شەڕێکە ! زانایەکیش لە بارەی شەڕ گوتویە : «پێش ئەوەی شەڕ دەست پێ بکا زۆر جۆر نەخشە

دەکێشرێ . بەڵام کە شەڕ دەستی پێ کردو تەقە گەرم داهات . هەر تەنیا دەست‌و چاو ئیش دەکەن .) .

واتە لە نووسینیش هەر چەندە نەخشە بکێشی لە وەختی نووسین . زۆر شت دە گۆڕدرێ‌و زیاد دەکرێ‌و لا دە بردرێ . (جیمس جویس)یش وا ئامۆژگاری برادەرێکی چیرۆك نووسی خۆی دەکا : کە هەر لە هەوەڵەوە نەخشە بۆ هەموو شتێك نەکێشێ . چۆن زۆر شت لە وەختی نووسیندا بۆ خۆی دێ) ل ٢٥١-٢٥٢ [٩]

جێمس جویس لەگەڵ ئەوەی خۆی بەکات ژمێرو ڕاستەو پلان نووسینەکانی خۆی دەنووسی . هێشتا دەڵێ : (هەموو شتێك بە نەخشە ناکرێ) چونکە زۆر نووسین هەیە . پێشتر کلێشەی بۆ دادەنرێ . بەڵام . زۆر شل‌و خاو پێیەوە دیارە ، لێرە دەگەینە ئەوە بڵێین : کە ناوەرۆك‌و شێوە پێکەوە دێن . ئەو قسەیەش چەند لەگەڵ ئەو شیعرەی گۆرانی نەمر ڕێك دەکەوێ کە گۆران لە نەهاتنی شێعریکی تر نووسی . گۆران خەیاڵێك مەستی کردبوو ، بەڵام بۆی نە دەخرایە ناو چوار چیوەی هەڵبەست ! واتە ناوەرۆك – بیرو فیکرەکە – هەبوو ، بەڵام هێشتا ، ئەم ناوەرۆك‌و بیرو خەیاڵە شێوەو چوار چیوەیەکی بۆ خۆی نەدۆزیبووە ، کە ئەوەش نیشانەی ئەوەیە ، لای گۆران بیر شێوە لەگەڵ خۆی دێنی : ئەگەر وا نە بوایە ، دە بوو گۆران ئەو شاعیرە بە توانایە ، مادام فیکرەکە بە خەیاڵ مەستی کردبوو . دە بوو توانیباشی بیخاتە نێو چوار چێوەی هەڵبەستێك .

بەڵێ هەرچەندی کرد بۆی نەخرایە ناو چوار چێوەی هەڵبەستێك ، بەڵام . ئەم (هەر چەند کردن)ەش بە خۆڕا نە چوو ! بوو بە وەسفی بارێکی دەروونی بۆ هەموو کەسێك :

هەر چەند دەکەم ئەو خەیاڵەی پێی مەستم ، بۆم ناخرێتە ناو چوار چێوەی هەڵبەستم !)[١٠] ئەم بارە دەروونی‌یە هەموو کەس لە ژیان توشی دەبێ . بەڵام گۆرانە گرێی دڵی هەموانی کردەوە ، هەر ئەو هۆیەشە کە ئەو شیعرەی خستووتە سەر زاران .

ئەم لێك چواندن‌و پێك گرتنەی قسەی جیمس جۆیس‌و شیعری گۆرانم بۆ ئەوە هێناوە کە بڵێم : کاك سەلاح لە نووسینەکانی زۆر لە خۆناکاو شتەکان بە کات‌و شوێن‌و ڕووداوو کەسەوە بە ڕوونی دە بینێ‌و ئاگاداری هەڵس‌و کەوتیانە .

شێوەی دوانی کەسەکانی کاك سەلاح هێندە پێك دەچن هەر دەڵێی هەموویان یەك کەسن دەدوێن کەسەکەش کاك سەلاحی نووسەرە . د . هـ . لۆرنس دەڵێ : (نووسەر نەخۆشیەکانی خۆی لە نێو نووسینەکانی دا تۆ دەدا) ل٧٨[١١]

نەك هەر نەخۆشیەکانی بەڵکە هەموو حەزو بیر کردنەوەو ئارەزووە سەرکوت کراوەکانی نووسەر لەم جۆرە نووسینانەکە پشت بە دەروون زانی دەبەستێ جوان بە دەر دە کەوێ .

زۆر نووسین هەیە . هەر زوو بە کاغەزەکەوە وەدەنووسێن‌و ڕەق دەبنەوەو وشك هەڵدەگەڕێن . تام‌و ڕەنگ‌و بۆنێکیان پێوە نامێنێ . یا . هەر لە هەوەڵەوە نەیان بووە . بەڵام نووسینەکانی کاك سەلاح وانین . چۆن ئەو کەسەکانی لە نێو کۆمەڵ هەڵدەبژێرێ‌و نموونەی کەم بابەت نین . تۆ لە هەر کۆلانێك دا بڕۆی‌و چەند منداڵێك ببینی کە لەتەك پەنجەرەیەك یاری دەکەن ، یەکسەرەوات بە خەیاڵ دا دێ کە لە نێو ئەم ژوورە پیاوێکی نەخۆش‌و پەك کەوتە هەیەو دەناڵێنی‌و وڕێنان دەکا ، چونکە ژنەکەی بە بەر چاوی‌یەوە بە پیاوی نازانێ‌و لە بەزم‌و ڕەزمی خۆی ناکەوێ ! ئەوە هەر تەرم‌و جەنازەیەکیش ببێنی یەکسەر خەمی شەوو ئێشك گرتن داتدەگرێ . ئەم نموونەو بارە تایبەتی‌یانەی زۆرن‌و دەروونی خوێندەوار جێ ناهێڵن .

شتێکی تریش لە چیرۆکەکانی کاك سەلاح زۆر دوو بارە دەبنەوەو بەردەوام لە دەروونی نووسەرو کەسەکان دایە ، ئەویش مەسەلەی مردنە ! ئەو مردنەی لەوەتەی مرۆڤ چاوی هەستی کراوەتەوە ، دوو چاری بووە ، وەکو واقعێکی تاڵ‌و ترسێك چووتە نێو دڵی . هەر ئەو مردنەش بووەتە مۆتەکەی سەرسنگی بیر کردنەوەو نووسینی کاك سەلاح ، بە جۆرێك

ئەگەر بە ژمارەو ڕێژەو وەری بگری وشەی (مردن) و (ترس) لە هەموو وشەیەك زیاتر لە نێو چیرۆکەکاندا دوو بارە بوونەتەوە . دیارە هەر ئەوەنیە باسی مردن دەکا بەڵکە گلگامش ئاسا بە دوی چارە سەری و لێ ڕزگاربوونیش دا دەگەڕێ . بەڵام دوا جار (مەرگ)ی قەدەر (برك)ی ماندوو بوونەکەی دەخواو گەگەمش و هەموو مرۆڤێك و خوێندەوارێك هەناسە سارد دەکات

چەند تێبینیەك :

ئەم نۆ چیرۆکەی کە ١٨٠ لاپەڕەی قەبارە ناوەندی پڕ کردووەتەوە . دیارە بە دەر خستنی چەند کەمو کوڕیەك لە ڕووی زمانو هونەری چیرۆك نووسینەوە . چ لە نرخی چیرۆکەکان کەم ناکاتەوە . چۆن ئەمڕۆ هەر کتێبێکی بیگری دەتوانی چەند کەمو کوڕیەکی تێدا بدۆزیتەوە .

کاك سەلاح کە لە چیرۆکەکانی زۆر پشت بە – لا وعی . دە بەستی . دیارە هەر بەو بێ ئاگای یەش هەندێك شتی وردی بە سەر دا تێپەڕیوە !

ڕشاد ڕشدی دەڵێ : (هەرگیز ماقوول نیەو ناکرێ نووسەر لە چیرۆکێکدا هەموو کەسەکانی بەیەك شێوە زمان بدوێنی . بە تایبەت ئەگەر ئەو زمانەی پێی دەنووسێ ئەو شێوە زمانە نەبێ کە پێی دەدوێ) ل ٨٠[١٢]

کەسەکانی کاك سەلاح هەموویان بە یەك جۆر دەدوێن . پیاو هیچ جیاوازی‌یەکی ئەوتۆ لە نیوان پاڵەوانەکانو چیرۆکڤان نابینێ . ئەوە نەك هەر بە یەك شێوە زمان دەدوێن ، بەڵکە بە یەك ئاستی زانیاریش دەدوێن و بیر دەکەنەوە . واتە بەزانیاری نووسەر قسەدەکەن . ئەوە لە زۆری چیرۆکەکانو پاڵەوانەکاندا دیارە . بە بێ گوێی دانە پلەی خوێندەواری‌و شوێنو تەمەنو هەموویان بە چاوی دەروون ناسی تەمەشای ڕووداوو کەسەکانی تر دەکەنو هۆی ڕووداوان دەدۆزنەوە .

ئەوەتە پاڵەوانی تەرمو نێنیو ڕقو دەمامك بە کورتی هەر هەموویان ئەوەیان پێوە دیارە . بە ڕای من هۆی ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ ئەو شێوەیەی کە کاك سەلاح چیرۆکەکانی پێ دەنووسێ . چۆن لەم جۆرە نووسینە پاڵەوان لەگەڵ ناخی خۆی دەدوێ یان گوێگر دە دوێنی لەوەش هەر چیرۆك نووسە لە سەر زمانی پاڵەوانو کەسەکان دەدوێو کاتە لێك جیاکان تێك هەڵدەکێشی . ئەوەش دەبێتە هۆی ئەوەی کە زمانی نووسەر ببێتە زمانی هەموو ئەو کەسانەی لە چیرۆکەکەدا دە دوێندرێن .

خۆ ئەگەر لە بەر چەند هۆیەك بمانەوێ بەیەك شێوە زمان بنووسین . دەبێ بزانین چۆنی بە کار دێنین ئەمەش کارێکی نەکردەنی نیە ! بەڵام . ئەوەی ناکرێ ئەوەیە کە نابێ یەك ئاستی زانینو بیرکردنەوە بدەینە هەر هەموو کەسەکانی نێو یەك چیرۆك .

کاك سەلاح لە چیرۆکی (سەفەر) دە نوسێ : (لەو ساوە لێمان دا براوی . چەند ساڵە . هەژدەیە . بیستە . پترە نازانم چەندە) ل١٤٧ دیسان لە لاپەڕە (١٤٤) دە نووسێ : (بە پێی ساڵ بێ . دەبێ ئێستا سەردار دووی ناوەندی نازداریش چواری ئامادەیی بێ) لە لاپەڕە (١٤٩) دە نووسێ : (تەمەنم پازدە ساڵی دە بوو . دە ساڵیشی هاتووتە سەرێ . ئەوا دەکا بیستو پێنج) واتە کوڕە تەمەنی بیستو پێنج ساڵە . سەرداریش کە دووی ناوەندی بێ بە پێی تەمەن دەکاتە ١٤ ساڵ . نازداریش چواری ئامادەیی بێ دەکاتە ١٦ ساڵ . ئەگەر دایکیان هەژدە ساڵ بێ لێیان دابڕابێ . چۆن خوشكو براکەی تەمەنیان ١٤ و ١٦ ساڵە ؟ !

خوێندەوار ئاگادارە ئەم چیرۆکە لە (عشرون قصة كردية) کراوە بە عەرەبی‌و لە ڕۆژنامەو گۆڤارەکانیش زۆر باسکراوە بەڵام ، کەسیان هەستیان بە تێك نە کردنەوەی تەمەنی سەردارو نازدارو دابڕانی دایکیان نە کردووە . جا ئەگەر ڕاستە خوێندەوار هەستی پێ نەکا کارێکی ئاسایی‌یە .

کاك سەلاح لە لاپەڕە ٣٤ ی چیرۆکی تەرم پاش شەشەمین دێر زۆر کتوپڕو بێ هۆ دەچێتە سەر باسێکی‌تر . کە دەبوایە لە گەرمەی قسەکانی پێشوو شتێکی هاوبەش ببوایە هۆی بەبیر

هاتنەوەی ئێشك گرتنەکەی .

هەر لەم چیرۆکە دە نووسیٚ . (لەشی ڕەق‌و ڕەپ وەستاوو چاوی زەق‌و نەقوچاو ئارام لە بەر دەبڕیٚ) ل٣١ هەروها دەنووسیٚ (بەرامبەر دارەبازەیەکی مردوو هەڵگر) لە نێو دارەبازە ، مردوو هیچ جێگای دیار نابیٚ‌و دا دە پۆشریٚ ، چۆن چاوی زەق دیار دەدا ؟ بەلاٚم ئەوە لە نێو هەستی کاکی چیرۆك نووس دیاری داوەو بەهەست دەیبینیٚ نەك بە چاو .

هەر لەم چیرۆکە کێشە لە سەر ئەوەیە کوڕە شەو بە تەنیا بە دیار (تەرم)ەوە ئێشك بگریٚ ! ئەوەی لە کوردەواری باوە مردوو ئەگەر شەو مایەوەو نە نێژرا مەلاو قورئان خوێن شەو لە سەری دە خوێنن . کەسێك بە تەنیا نابێتە ئێشك‌گر ، مەگەر زۆر لە بارێکی تایبەت .

لەچیرۆکی (کڵۆل) کچە سەری خۆی هەڵدەگری‌و خۆی دەرباز دەکا قەیناکا . بەلاٚم ئەم هەموو خۆش خەیاڵی‌یە بۆچ ؟ ئەوا گوتمان لە سەر قسەی مام سۆفی‌و نامەی ئەودەیحەوێننەوە هەر نەیس . بەلاٚم کیٚ دەلیٚ (محۆ) مارەی دەکا : (ئاخر ئەوان ڕەوەندن ! مەسەلەی کچێنی‌و شەرەف لە لایان زۆر گرنگە ، ئەو هەموو خۆ هەڵخەلەتاندن‌و ساوێلکەی‌یە بۆچی ؟ ! خۆ ئێستا (بە قوولی بیر دەکاتەوە) ل٥٨ .

هەندیٚ وشە هەیە مانای ئیدیۆم دەدا ، نووسەر لە کاتی بەکار هێنانی‌دا دەبیٚ وریاو ورد بین بیٚ‌و لە جێگای خۆی بەکاری بێنی .

کاك سەلاح لە چیرۆکی (ئەم‌و ئەو) لە سەر زاری کابرای نەخۆش‌و ژن خراپ دەنووسیٚ (خۆم دەزانم چۆنی بۆ تیٚ دەکوشم) ل١٥ ، بۆ تیٚ‌کوشین لەم جێگایە نا بیٚ ، چونکە (تیٚ کوشین) لە کاتێکدا دە گوتریٚ . کە کەسێك لە خۆڕا بۆ یەکێك تیٚ بکوشیٚ ، یان زۆری باوێتە سەر . چ لە کن کەسێك ! چ لە لایەن میری . شکاتی لیٚ بکا ! بەلاٚم لێرە چ پێویست بەوە ناکا بۆی تیٚ بکوشیٚ و بلیٚ بۆی (تیٚ دەکوشم) چۆن هەرچی بلیٚ . لەوە پتر نالیٚ کە بە بەر چاوی‌یەوە . کوڕێك دێنتە ژوورەوە .

دیسان لە چیرۆکی (کڵۆلٚ) کچە دەلیٚ (چاکم بۆ تێکوشیوە) ل٦١ ، ئاویٚ بێنە دەستان بشۆ ! کچە کە بیٚ بن کراوە تازە چی بۆ تیٚ دە کوشی ؟ ! گوناه لەوە گەورەتر دەبیٚ کچێنی نە هێڵی‌و خۆشی لیٚ بە خاوەن نەکات ؟ !

دیسان لە لاپەڕە (١٤) دە نووسیٚ (خواردنی لە دەم دەپەستام) لەلاپەڕە (١٧٠)ش دەنووسیٚ (ئێواران خۆم خواردنی لە دەم دەپەستم) لە دەم پەستین بۆ ئەم شوێنانە بەکار نابیٚ ، یەکی ئەگەر یەکێکی خۆش بووی‌و نانی دەرخوارد بدا نالیٚ نانی لە دەم دەپەستم ! !

هەندیٚ ڕستەی لاوازیش هەن کاك سەلاح دەیتوانی بە ئاسانی بیان گۆڕی‌و بە هێزو جوانتریان بکات ، بۆ نموونە .

- بێزت لە قسەکانی دەهاتەوە - ل ١٤٠
- کە وەکو وان بوم . گام بە پێوە قوت دەدا - ل ٩٧
- بە هاوینانیش کورتەکەکەی دا ناکەنیٚ قیر بووە - ل ٦٦
- بریا هەر مندالٚ بمێننەوە - ل ٩١ -

سەرچاوەکان :

١ - لێك ترازان - چیرۆك - سەلاح عومەر لە چاپکراوەکانی نەمینداریتی گشتی ڕۆشنبیری‌و لاوان - ١٩٨٦ .
٢ - ئەمانە قسەی دکتۆرە نەوال سەعداوی‌ن . نەکرا بگەڕێمەوە سەر کتێب‌و لاپەڕەکان . وەرگێڕانەکەش دەقاو دەق نیە .
٣ - تەنیایی - چیرۆك - شێرزاد حەسەن . بغداد ١٩٨٣ .
٤ - کوێخا سێوی - ڕۆمان عەزیزی مەلای ڕەش - هەولێر ١٩٨٦
٥ - تاریك‌و روون . شیعر هێمن
٦ - جورج بليخانوف - الفن والتصور المادی للتاريخ - ترجمة جورج طرابيشي - بيروت
٧ - حرية الفنان - حسن سليمان - بيروت ١٩٨٣
٨ - تيار الوعي في الرواية الحديثة - ترجمة و قدم له وعلق عليه - الدكتور محمود الربيعي - مصر
٩ - موسوعة جيمس جويس - دكتور طه محمود طه - كويت
١٠ - دیوانی گۆران - بەرگی یەکەم . محمدی مەلا کریم کۆیٚ کردوونەوەو پێشەکی‌و پەراوێزی بۆ نووسیوە . بەغدا ١٩٨٠ .
١١ - خمسة مداخل الى النقد الادبي . ترجمة وتعليق . د . عناد غزوان اسماعيل و جعفر صادق الخليلي . بغداد
١٢ - القصة القصيرة - دراسة ومختارات . د . طاهر احمد مكي قاهرة ١٩٧٨